

**ÜMUMPEDAQOJİ PPROBLEMLƏR
ОБЩЕПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ
GENERAL PEDAGOGICAL PROBLEMS**

UOT 37.0

Müseiyib İbrahim oğlu İlyasov

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin kafedra müdiri,
pedaqogika elmləri doktoru, professor,
Əməkdar müəllim
<https://orcid.org/0000-0002-9379-1643>
[https://doi.org/10.69682/arti.2024.91\(6\).41-47](https://doi.org/10.69682/arti.2024.91(6).41-47)*

**İNNOVASIYALI TƏHSİL MÜHİTİ MƏKTƏBDƏ TƏLİM MÜVƏFFƏQİYYƏTİNİN
YÜKSƏLDİLMƏSİ AMİLİ KİMİ**

Мусейб Ибрагим оглу Ильясов

*заведующий кафедрой Азербайджанского Государственного Педагогического Университета,
доктор педагогических наук, профессор,
Заслуженный учитель*

**ИННОВАЦИОННАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СРЕДА В ШКОЛЕ КАК ФАКТОР
ПОВЫШЕНИЯ УСПЕШНОСТИ ОБУЧЕНИЯ**

Museyib Ibrahim Ilyasov

*head of department at
Azerbaijan State Pedagogical University,
doctor of pedagogical sciences, professor,
Honored teacher*

**INNOVATIVE LEARNING ENVIRONMENT AT SCHOOL
AS A FACTOR IN INCREASING LEARNING SUCCESS**

Xülasə. Məktəbdə təlim müvəffəqiyyətinin yüksək olması pedaqoji prosesin məhsuldarlığını xarakterizə edən ən başlıca amildir. Təlim müvəffəqiyyətinin yüksək olması isə bir sıra amillərlə şərtlənir ki, bunların da içərisində ən mühüm olanı təhsil ocağında innovasiyalı mühitin olmasıdır.

İnnovasiyalı təhsil mühiti birdən-birə formalaşmır. Bunun üçün ilk növbədə şablon stereotiplərdən uzaqlaşaraq pedaqoji prosesə yaradıcı yanaşmaq, onu yaradıcı təşkil etməkdən ibarətdir. Bu baxımdan innovativ təhsil mühitin formalaşdırılmasına müəyyən sistem kimi yanaşılmalıdır: ilk növbədə müəllim hazırlığının məzmununda innovasiyaların tətbiqi; təhsil ocaqlarında çalışan müəllimlərin ixtisas və peşə hazırlığının yüksəldilməsi; məktəbin müasir təhsil resursları ilə təmin edilməsi; məktəbin əsl yaradıcılıq emalatxanası kimi fəaliyyətinin gücləndirilməsi; idarəetmə və rəhbərlik proseslərinin müasir dünya standartlarına yaxınlaşdırılması və s. amilləri bu sistemin əsas komponentləri hesab etmək olar.

Açar sözlər: *mühit; innovasiya; müəllim hazırlığı; səriştəlilik; yaradıcılıq*

Аннотация. Высокая успеваемость в школе является важнейшим фактором, характеризующим продуктивность педагогического процесса. Высокий уровень успешности обучения определяется рядом факторов, важнейшим из которых является наличие инновационной среды в образовательном учреждении.

Инновационная образовательная среда не возникает в одночасье. Для того, прежде всего, он заключается в творческом подходе к педагогическому процессу и творческой его организации, отходе от шаблонных стереотипов. С этой точки зрения формирование инновационной образовательной среды следует рассматривать как определенную систему: прежде всего, внедрение

инноваций в содержании подготовки учителей; совершенствование профессионализма педагогов, работающих в образовательных учреждениях; обеспечение школы современными образовательными ресурсами; усиление деятельности школы как настоящей творческой мастерской; приближение процессов управления школой и руководства к современным мировым стандартам и т.д. Эти и другие факторы можно считать основными компонентами этой системы.

Ключевые слова: среда; инновации; подготовка учителей; компетентность; креативность.

Abstract. High learning success in school is the most important factor characterizing the productivity of the pedagogical process. A high level of training success is determined by a number of an innovative environment in the educational institution. The formation of professional competence is determined by a number of factors, including the presence of an innovative environment in the educational institution, the formation of such an environment.

An innovative learning environment does not happen overnight. For this, first of all, it consists in creative approach the pedagogical process and creatively organizing it, moving away from template stereotypes. From this point of view, the formation of an innovative educational environment should be viewed as a certain system: first of all, the introduction of innovations in the content of teacher training; improvement of professional and training of teachers working in educational institutions; providing the school with modern educational resources; strengthening the activity of the school as a real creative workshop; bringing management and leadership processes closer to modern world standards, etc. factors can be considered the main components of this system.

Key concepts: environment; innovation teacher; training; competence; creativity.

İnkişafa təsir göstərən mühüm amillərdən biri də mühitdir: həm təbii, həm də və sosial mühit. İstər həyat olsun, istərsə də onun bir parçası olan məktəb, fərqi yoxdur, mühit münbitdirsə, əlverişlidirsə deməli orada böyüməyə, inkişafa imkan da çoxdur. Təhsil mühiti də belədir. Əgər bu mühit özünün məzmunu, yeniliyə can atma xüsusiyyətləri, fəal fəaliyyət və innovativ meyl ilə “qaynardırsa” deməli orada nəticənin yüksək olması ehtimalı da yüksəkdir. Başlıca məsələ mövcud imkanları reallaşdırmaq, ondan səmərəli istifadə etməkdən ibarətdir.

Hazırkı təhsilimizin başlıca hədəfləri gənc nəslə gələcəyin artan tələbləri qarşısında rəqabətqəbil, hər cür maneələri aşmağa qabil, hərtərəfli hazırlıqlı *vətəndaş-şəxsiyyət* kimi hazırlamaq olduğundan bu prosesdə yenilik, innovasiya ən zəruri amil kimi təhsilimizin məzmununda özünə mühüm yer tutmalıdır.

Müasir Azərbaycan təhsil məkanında təhsilin məzmununa yanaşmada iki istiqamət özünü göstərir: ənənəvi yanaşma və innovasiyalı yanaşma. Ənənəvi təhsil bilikyönlülüüyü, şagirdlərin yenə də geniş və əhatəli bilik alması, elmi məlumatlara yiyələnməsi ilə, eyni zamanda “müəllim-şagird” münasibətlərində “subyekt-obyekt” cütlüyü ilə xarakterizə olunur. İnnovasiyalı təlim daha çox yaradıcı xarakteri, “subyekt-subyekt” münasibətləri, dərslərdə şagirdlərin təfəkkür və təxəyyülünün inkişaf etdirilməsi, kollektiv iş, sərbəst düşüncəyə yer verilməsi,

müstəqilliyin olması, seçim imkanlarından istifadə və s. ilə diqqəti cəlb edir. Lakin heç də belə bir anlama gəlinməməlidir ki, ənənəvi yanaşma Başdan-başa səhvdir və bunun müsbət tərəfləri yoxdur, yaxud, innovasiyalı təhsil sistemi təhsilalanların biliyə yiyələnməsini inkar edir və bunu önəmli hesab etmir. Bilik sərəvətdir, dəyərdir və hər zaman da öz dəyərini saxlayacaqdır. Bunu inkar etmək ən azı savadsızlıq olardı. *İnnovasiyalı təhsil biliyə yiyələnməni inkar etmək deyil, alınan biliklərin sadəcə əzbərləndilməsini, mexaniki olaraq “yaddaşa yazılması”nı inkar edir və məhz bu biliklərin dərk edilməsini, nəyin necə, nə üçün, niyə belə olmasını dərk etməklə qəbul edilməsini irəli sürür.* Yəni, alınan biliklərin dərk edilərək mənimsənilməsini, təhsilalanların təfəkkür və təxəyyüllərinin inkişaf etdirilməsi, idrakının formalaşdırılması istiqamətində reallaşdırılmasını təşviq edir. Diqqətəlayiq haldır ki, hazırda təhsil ocaqlarımızda ikinci istiqamət daha çox üstünlük təşkil etməkdədir. Burada mövcud proqram və dərslərlərin bu yönündə olması ikinci istiqamətin getdikcə daha da genişlənməsinə mühüm təsir göstərir. Lakin ən önəmli məsələlərdən biri və başlıcası yenilikçi müəllimlərin olması, təhsilimizin inkişafı istiqamətində innovativ işlərin aparılması və müəllimlərimizin özlərinin innovasiyaya, yeniliyə maraq göstərmələridir.

“İnnovasiya” terminini ilk dəfə olaraq 1911-ci ildə amerikalı iqtisadçı İ.Şumpeter inki-

şaf dəyişikliklərinin “*yeni birləşmələri*” məzmununda iqtisadi termin kimi işlətməmişdir. Bir neçə il sonra, 1930-cu illərdə İ. Şumpeter və Q. Menş bu termini elmi dövriyyəyə buraxmışlar. Əvvəlcə iqtisadi termin kimi işlənən bu ifadə sonralar bir çox elmlərə nüfuz etmiş və inkişafa səbəb olan yenilik kimi bir çox elmlər tərəfindən işlədilməyə başlanmışdır.

Müasir dövrümüzdə “*İnnovasiya*” terminindən ən çox istifadə edilən sahələrdən biri təhsil sahəsidir. Bu da səbəbsiz deyildir. Təhsil yeniliklərlə inkişaf edir, təkmilləşir, daha mütərəqqi, daha mühüm nəticələrə səbəb olur. Yenilik olmadan təhsil dövrün artan tələbləri qarşısında davam gətirə bilmədiyi kimi, elmin, mədəniyyətin də inkişafına öz töhfəsini verə bilməz.

Hazırda təhsil sahəsində tətbiq olunan yeniliklər, yeni-yeni fikirlər və əməli fəaliyyət növləri yüzlərlədir. Onlardan biri də pedaqoji prosesdə *innovativ təhsil mühitinin* yaradılmasıdır.

Müasir dünyada, o cümlədən bizim respublikamızda da təhsilin təkmilləşdirilməsi istiqamətində xeyli işlər aparılır, qabaqcıl dünya təcrübəsi öyrənilir, təhsilin məzmunu və xarakterində yeniliklər edillir. Eyni zamanda nəzəri sahədə də irəliləyişlər özünü göstərir.

Cəmiyyətin müasir inkişaf istiqamətləri təhsilin məzmun və xarakterinin təkmilləşdirilməsinin innovasiyalı yolla inkişaf etdirilməsi tələbini qarşıya qoyur ki, bu da bir tərəfdən təhsildə fasiləsizliyin təmin edilməsi, təhsil müəssisələrinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, digər tərəfdən *müəllim hazırlığının* müasir tələblər səviyyəsinə qaldırılmasını və təhsil müəssisələrində *innovasiyalı mühitin* formalaşdırılmasını tələb edir.

Hazırda ölkəmizdə innovasiyalı təhsil mühitinə keçid özünü müxtəlif formalarda göstərir: təhsilin məzmununun təkmilləşdirilməsi; proqram və dərslərin yeniləşdirilməsi; müasir təlim metodlarına üstünlük verilməsi; təlimdə yeni texnologiyaların tətbiqi; təhsilalanların seçim və müstəqilliyi üçün şəraitin yaradılması; müəllim-şagird əməkdaşlığında yeni müstəviyə keçid və s. Lakin, bütün bunlar o zaman yüksək nəticəyə gətirib çıxarır ki, təhsilverənlər məhz bu fəaliyyətə maraqlı olsun və belə bir şəraitdə işləməyə hazır olsunlar.

Pedaqoji innovasiyalar həmişə yüksək müvəffəqiyyət əldə etmək üçün tətbiq olunur və

nəticə etibarilə müvəffəqiyyət qazanmağa hesablanır. Lakin bu proses heç də həmişə uğurlu alınmır. Çünki bu həm çətin, həm də müəyyən vaxt tələb edən prosesdir. Buna görə də onun təkcə tətbiqinə deyil, həm də müvəffəqiyyətlə nəticələnməsinə çalışmaq lazımdır. Əks hal, yəni innovasiyanın tətbiqində olan uğursuzluq nəinki pedaqoji prosesə müsbət divident gətirir, hətta ona mənfi təsir göstərir. Buna görə də hər bir innovasiyanın tətbiqinə ehtiyatla yanaşılmalı, *etibarlılıq, obyektivlik* və onun uğurlu olacağına *əminlik* olduqdan sonra onu tətbiq etmək lazımdır.

İnnovativ təlim mühiti təkcə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət etmir, o eyni zamanda şagirdlərin intellektual inkişafına müsbət təsir göstərir, şagirdlərin intellektini inkişaf etdirir, onlarda özünürüallaşdırma, özünütəhsil və özünütərbiyə bacarıqlarının da inkişafına güclü təsir edir. Lakin bunlar o zaman daha səmərəli olur ki, bu mühitin yaradılmasına yaradıcı yanaşma olsun.

İnnovasiyaların mərkəzində *yaratıcılıq* durur. Bu, pedaqoji yaratıcılıq kimi sınaqdan keçirilmiş və əsaslandırılmış metodika tələb edir. Buna görə də tətbiq edilmə növündən və formasından asılı olmayaraq pedaqoji prosesə yaratıcılıqla yanaşmaq bu prosesin həyata keçirilməsi üçün lazım olan bütün parametrlərin əvvəlcədən götür-qoy edilməsini, nəticələrin real olacağına şübhələrin olmadığına inamın olmasını zəruri edir. Bütün bunlar isə müəllimdən böyük hazırlıq, səriştəlilik və yaradıcı təfəkkürün olmasını tələb edir. Lakin təəssüf ki, təcrübədə belə bir fakt da özünü göstərir ki, məktəbdə yenilikçi, innovasiyalı bir mühit olsa da, təşəbbüskar müəllimlər, innovasiyalara maraqlı göstərən müəllimlər heç də çox deyildir. Bir çox müəllimlər öz fəaliyyətlərini şagirdlərə yalnız proqram materialını mənimsətməklə məhdudlaşdırır və verilmiş təlimatlardan, metodik göstərişlərdən kənara çıxma bilmir və yaxud buna heç təşəbbüs də göstərmirlər. Bu da onu deməyə əsas verir ki, məktəbdə yenilikçi, innovasiyalı və yaradıcı mühitin formalaşmasına ilk olaraq *müəllim hazırlığından və müəllimlərdən* başlamaq lazımdır.

Müasir cəmiyyət elə bir inkişaf səviyyəsinə gəlib çatmışdır ki, gələcək müəllimlərdə təkcə ixtisas biliklərinə yiyələnmək deyil, elə səriştələrin formalaşdırılması lazım gəlir ki, onlar

məktəblərdə müəllim kimi fəaliyyətə başlayarkən şagirdləri təkcə təbiət, cəmiyyət və tənəkkürə aid biliklərə yiyələndirməklə öz işlərini yerinə yetirmiş hesab etməsinlər. Onlar özləri daim axtarışda, yenilikləri öyrənib tətbiq etməkdə maraqlı olduqları kimi, şagirdləri də yeniliklər axtarmağa, təşəbbüskar olmağa, yaradıcı düşünməyə, verilənlərlə kifayətlənməməyə, cəmiyyətin yararlı bir üzvü, əsl vətəndaş-şəxsiyyət kimi formalaşmağa sövq edə bilsinlər.

Bu gün respublikamızda kifayət qədər müəllim kadrları vardır və demək olar ki, başqa sahələr üzrə hazırlanan mütəxəssislərlə nisbətə müəllim kadrlarının hazırlanması daha çox üstünlük təşkil edir. Hətta elə ixtisas sahələri vardır ki, orada müəllimlərin sayı həddən artıq çoxdur, bəlkə də beş il, on il bu sahədə kadr hazırlığı olmasa da məktəblərimizdə elə bir boşluq hiss olunmaz. Lakin əsas məsələ ondan ibarətdir ki, **hazırda məktəblərimizdə yaxşı müəllimlərə, öz işinin ustası olan peşəkar və səriştəli pedaqoji kadrlara, sözün həqiqi mənasında “ürəyini uşaqlara verə bilən” müəllimlərə böyük ehtiyac vardır.**

Müasir məktəblərimizdə (ali məktəblər də daxil olmaqla) müəllimlərin müxtəlif tiplərinə rast gəlinir. Bunları: ustad müəllim; peşəkar müəllim; usta müəllim; fasilitatör müəllim; novator müəllim; innovasiyalı müəllim; tədqiqatçı müəllim; təlimçi müəllim; müəllim; səriştəli müəllim və s. kimi qruplaşdırmaq olar.

Bunların hər birini ayrı-ayrılıqda xarakterizə etmək, onların nə üçün belə adlandırılmasını təbii ki, izah etmək, mənalandırmaq da mümkündür. Lakin əsas məqsəd ondan ibarətdir ki, təhsil ocaqlarımızda müasir dövrün tələblərinə cavab verə bilən, gələcək cəmiyyətimizin taleyi üçün narahat olan, öz işini, peşəsini, ixtisasını və uşaqlarla işləməyi sevən, öz üzərində daim işləyərək peşəkarlığını və səriştəliliyini artırmağa çalışan, sözün əsl mənasında **“müəllim olan müəllimlərin”** sayı daha çox olsun, məktəblərimiz belə müəllimlərlə təmin edilmiş olsun. Məktəblərdə *innovasiyalı təhsil mühitinin olması* belə müəllimlərin formalaşmasında az rol oynamır. Fikrimizcə məktəblərdə innovasiyalı mühit olarsa, müəllimlərin inkişafı üçün belə bir mühit yaradılsa o zaman müəllimlərin bu prosesdə fəal iştirakına da münbit şərait, əlverişli zəmin yaranar və müəllimlərin öz üzərlərində

işləmələri, inkişaf etmələri üçün də stimullar, motivlər formalaşmış olar.

İnnovasiyalı təlim mühiti anlayışı müxtəlif xarici ölkə tədqiqatçıları tərəfindən müxtəlif cür izah edilir. İ.M. Ulanovskaya onu belə xarakterizə edir: – *özünün fəaliyyətində məktəb özü konkret vəzifələr müəyyənləşdirir və konkret qərarlar qəbul edir;*

– *bu vəzifələrin həllinə kömək edən vasitələr (məktəb tədris proqramları, dərslə təşkilati işlər, müəllimlərin şagirdlərlə qarşılıqlı əlaqə növləri, qiymətləndirmənin keyfiyyəti, uşaqlar arasında qeyri-formal münasibətlər tərz, dərsləndənkənar məktəb həyatının təşkili, məktəbin maddi-texniki təchizatı, siniflərin və koridorların tərtibatı və s.) seçilir;*

- *uşaqların inkişafında müvəffəqiyyətə aparan şəxsi (özünüqiymətləndirmə, özünəhər-mət, narahatlıq, üstünlük təşkil edən motivasiya), intellektual və sosial (ünsiyyətdə səriştəlilik, sinifdəki statusu, konflikt zamanı davranışı) keyfiyyətlər mənalı şəkildə qiymətləndirilir (4, s. 6).*

Hazırda pedaqoji tədqiqatlarda innovativ təlim mühitinin yaradılmasına münasibətdə *iki meylin* olduğu müşahidə edilməkdədir. Bunlardan *biri* məktəbin müasir texniki avadanlıqlarla, kompüterlərlə, ağıllı lövhələrlə, müasir təlim laboratoriyaları ilə təchiz olunması ilə bağlıdır. *İkincisi* isə müəllimlərin özlərinin pedaqoji prosesdə yeni, daha müasir təlim texnologiyalarından istifadə etməsi, fəaliyyətlərində yenilikləri tətbiq edə bilməsi, sinifdə öyrədici, inkişafetdirici, əlverişli bir təlim mühitinin yarada bilmələri ilə əlaqələndirilir. Lakin unutmamalıyıq ki, müasir texniki avadanlıqlarla da, pedaqoji texnologiyalarla da işləyən müəllimdir, necə deyirlər onları “hərəkətə gətirən” məhz müəllimdir. Müəllim özü **innovativ müəllim** olmalıdır. Əgər bu varsa, hər hansı bir innovasiyaya cəhd, onun həyata keçirilməsi üzrə aparılan işlər gəc-tez öz faydasını göstərəcəkdir. Əgər müəllim özü bu prosesə maraqlı deyilsə onda nə yaxşı təchiz edilmiş sinif otağı, nə də müasir pedaqoji texnologiyalar gözlənilən nəticəni verə bilməyəcəkdir. Görkəmli pedaqoq K.D. Uşinskinin dediyi kimi: *“Tədris və tərbiyəyə aid təlimatlar nə qədər müfəssəl və dəqiq olsalar da, onlar müəllimin əqidəsindəki (o cümlədən öyrənmə və öyrətmə marağındakı – M.İ.) kəsri heç bir vaxt əvəz edə bilməzlər.... Tərbiyəçinin şəxsiyyətinin cavan ruha olan təsiri elə bir tərbiyə qüvvəsidir*

ki, onu nə dərs kitabları ilə, nə əxlaqi nəsihətlərlə, nə də cəza və mükafat sistemi ilə əvəz etmək olar. Əlbəttə, müəssisənin ruhunun da böyük əhəmiyyəti vardır; lakin bu ruh kağızlar üzərində yaşamır, əksinə, müəllimlərin əksəriyyətinin səciyyəsinə yaşayır və oradan da tərbiyə edilənlərin səciyyəsinə keçir” (2, s. 39).

Müəllim innovasiyaya və innovativ fəaliyyətə hazır olmalı, innovasiyaları tətbiq etməyi bacarmalıdır. Bu baxımdan müəllimin pedaqoji səriştələri arasında *innovativ səriştənin* olmasını da xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bu həm də müəllimin özünün inkişafının ən mühüm göstəricilərindən biri, inkişaf etməsi istiqamətində fəaliyyətdə olmasıdır ki, bunlarsız inkişaf mümkün deyildir.

Məktəbdə innovasiyalı mühitin olması məktəb rəhbərliyinin, məktəbin kollegial idarəetmə orqanlarının təşəbbüsü, konkret addımları, qərarları, həmçinin onların həyata keçirilməsinə nəzarət və rəhbərlik mühüm yer tutur. Məktəbdə innovasiyalı mühitin olması müəllimlərin bu prosesdə fəal iştiraklarına, bu prosesdən kənar qalmamalarına bilavasitə öz təsirini göstərməklə müəllimlərin bu istiqamətdə fəaliyyətlərinə əlverişli təsir göstərir. Yəni belə bir mühitin olması müəllim təşəbbüskarlığının inkişafına da, müəllimlərin öz üzərlərində işləmələrinə də öz təsirini göstərir və müəllimlər bu prosesə qoşulurlar. Lakin bu, yalnız rəhbərliyin göstərişi, məktəbin özünün bu sahədə sanki “*pedaqoji laboratoriya*” olması ilə bağlı olan yeganə yol deyildir. Bu prosesdə *müəllimlərin özlərinin yenilikçi olmaq meyli, yaxşı müəllim olmaq motivləri, yaradıcı müəllim kimi inkişaf etmək arzusu* mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Əgər bunlar yoxdursa məktəbdə innovativ mühit nə qədər yüksək səviyyədə olursa olsun, bu vasitələrin təsiri bir o qədər də güclü olmayacaqdır.

Aydın məsələdir ki, məktəbdə innovasiyalı mühitin olması və ya yaradılması birbaşa məktəbdə təlimin keyfiyyətinin və səmərəsinin yüksəldilməsi ilə bağlı olan bir məsələdir. Yəni başlıca məqsəd bunların tətbiqi ilə təlimin keyfiyyətinin yüksəldilməsindən ibarətdir. Belə olduğu halda innovasiyalı təlim prosesinə bir qədər dar çərçivədə yanaşmaq və onu tək-cə yeni təlim metodlarının və formalarının tətbiqi ilə məhdudlaşdırmaq doğru olmazdı. Bu baxımdan innovasiyalı təlim mühiti dedikdə onun dərslə, bilavasitə təlim prosesi ilə bağlı olan aşağıdakı

aspektlərinin nəzərə alınmasını zəruri hesab etmək olar:

1) sinifdə şagirdlərin fərdi-psixoloji xüsusiyyətlərindən, qabiliyyət və bacarıqlarından asılı olmayaraq hər biri üçün əlverişli təlim mühitinin olması;

2) şagirdlərin işgüzar təlim fəaliyyətinə cəlb edilməsi, hər bir şagirdin maraq və tələbatlarının nəzərə alınması;

3) sinifdə emosional yaradıcı iqlimin olmasına diqqətin yönəldilməsi, şagirdlərin hər birinin dərslə özlərini rahat hiss etmələri;

4) hər bir şagirdin fərdi inkişafı üçün şəraitin yaradılması;

5) sinifdə müəllim-şagird, şagird-şagird əməkdaşlığının gücləndirilməsi və s.

Məktəbdə innovasiyalı mühitin olması kollektiv əməyə əsaslanan prosesdir. Burada məktəbin müəllimlərinin vahid məqsəd uğrunda birgə fəaliyyəti üstünlük təşkil edir. Bu baxımdan məktəbdə belə bir mühitin yaradılmasında bütün məktəb kollektivinin maraqlı olması da mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

İnnovasiyalı təhsil mühiti özünün bir sıra funksiyaları ilə diqqəti cəlb edir. Başqa sözlə, bu mühitin qarşısında bir sıra funksiyalar vardır ki, bunların reallaşdırılması olduqca vacibdir. Bunların əsasən aşağıdakılardan ibarət olduğunu söyləmək olar:

1. Təşkilati funksiya.
2. İnkişaf funksiyası.
3. Fasiləsizlik funksiyası.
4. İntegrativlik funksiyası.
5. Stimullaşdırıcı funksiya.
6. Əməkdaşlıq funksiyası.
7. Maneələri dəf etmək funksiyası və s.

Qaçılmaz olan belə faktlar da özünü göstərir ki, bəzən yeniliklər tətbiq edilir, lakin heç bir müsbət nəticəsi ilə diqqəti cəlb etmir. İllərlə tətbiq edilsə də heç bir səmərə vermir. Məsələn, çox da uzaqda olmayan yaxın bir keçmişdə respublikamızın məktəblərində tətbiq olunan şagirdlərin biliklərinin qiymətləndirilməsində 9 ballıq sistemin tətbiq olunması kimi. On ilə yaxın “eksperiment” kimi bir sıra məktəblərdə tətbiq olunsay da, nəticə etibarlı ilə 5 ballıq sistemdən uzağa getmədi və yekunda heç bir yeniliklə yadda qalmadı. Hətta müəllimlərin işlərini bir qədər çətinləşdirdi də...

Məktəbdə innovasiyalı təhsil mühiti öz özünə yaranan bir proses deyildir. Burada müx-

təlif amillər, onların təsir mexanizminin olması vacibdir. Bu, bilavasitə innovasiyalı, yaradıcı təhsil fəaliyyəti ilə əlaqədardır. Bunun üçün həm maddi-iqtisadi, həm də mənəvi-psixoloji şərtlərin və şəraitin olması, inkişafetdirici forma və vasitələri özündə birləşdirən bir sistemin olması vacibdir. Belə olmazsa nə inkişafetdirici mühit, nə də belə bir fəaliyyət mövcud ola bilməyəcəkdir. Məsələyə bu tələblərdən yanaşdıqda innovativ təlim mühitinin yaradılmasında aşağıdakı bir sıra şərtlərin gözlənilməsinə məqbul hesab etmək olar: 1) yaradılan mühitin şagirdlər üçün cəlbedici olması; 2) pedaqoji prosesdə şagirdlərin müstəqil fəaliyyətinə daha çox vaxt və diqqətin ayrılması; 3) dərstdə inklüzivliyin təmin edilməsi və hər bir şagird üçün bərabər təhsil imkanının yaradılması; 4) innovasiyalara imkan verən və şərait yaradan müasir resurslarla təminatın olması və s.

Məktəb təcrübəsində belə faktların olması da özünü göstərir ki, bəzən bir və ya bir neçə müəllim innovasiyaya maraq göstərməkdə, dərslərində, ümumiyyətlə pedaqoji fəaliyyətində yeniliklər etmək istədikdə müəyyən maneələrlə rastlaşmalı olurlar. Bunun daha çox mühafizəkar müəllimlər tərəfindən edildiyi özünü göstərir. Yaddan çıxarmaq olmaz ki, bütün yeniliklər belədir: həmişə maneələrlə qarşılır. Tətbiq olunub müsbət nəticə verdikdən sonra ona qarşı çıxanlar susmağa məcbur olurlar. Buna görə də əsas məsələ həmin ideyanın, innovasiyanın müvəffəqiyyətinə inanıb onu tətbiq etməklə bağlıdır. Görkəmli alman mütəfəkkiri İ.V. Höte belə əhəmiyyətli ideyaya ətrafdakı insanların münasibətlərini ifadə edərək yazmışdır: *“Əvvəlcə deyirlər: “Bu cəfəngiyatdır”, sonra deyirlər: “Bunada nə isə var”, sonra həmin ideya tətbiq olunub müəyyən müsbət nəticə verdikdə isə: “Axı bunu kim bilmirdi ki?”* – deyirlər.

Sınıfdə innovasiyalı təhsil mühitinin yaradılması təhsilin fasiləsizliyi ilə sıx bağlı olan prosesdir. İnnovasiyaların özlərinin də tətbiqi fasiləsizliyə əsaslanır. Bir-iki müvəffəqiyyətlə, yaxud da uğursuzluqla başlanılmış işi dayandırmaq doğru hesab edilə bilməz. Buna görə də həqiqiliyinə əminlik olan innovasiyaların tətbiqi də fasiləsizliyin olması olduqca əlverişlidir. Bunu da əmr və göstərişlərlə deyil, qarşıya qoyulan hədəfə inamla, işgüzarlıqla, yeniliklərə açıq olmaqla nail olmaq mümkündür.

İnnovasiyalı təhsil mühtinin yaradılması təhsilənlərin şəxsiyyətinin formalaşmasına təsir göstərməklə yanaşı, müəllimlərin peşə fəaliyyətinə, onların səriştə və peşəkarlığının yüksəldilməsinə də təsirsiz qalmır. Belə bir mühtidə fəaliyyət müəllimləre dövrün tələbləri ilə ayaqlaşmağa yeni impuls və stimullar verir, onları öz üzərlərində işləməyə, səriştə və bacarıqlarını təkmilləşdirməyə təhrik edir.

Məktəbdə innovasiyalı təhsil mühtisi məktəbin təhsilənlər üçün sevimli məkana, onları özünə cəlb edən doğma ocağa, onların məcburiyyətlə deyil, sevinə-sevinə gəldiyi yerə çevrilməsində də mühüm yer tutur. Bu baxımdan məktəbdə innovasiyalı təhsil mühtisi özünün çoxsahəli təsir sferasına malik olduğunu göstərir.

İnnovasiya müəyyən fərqli, daha yüksək nəticənin alınmasına səbəb olmalıdır. Belə olmazsa, yəni tətbiq edilən yenilik nəticəsində faydalı nəyəsə nail olunmayıbsa onu innovasiya adlandırmaq olmaz. Buna görə də hər bir innovasiya özünün təkə forma və tətbiqi yolları, yanaşma tərzi ilə deyil, yüksək nəticəsi ilə faydalı olmalı, pedaqoji prosesə fayda gətirməlidir.

İstər bilavasitə, istərsə də dolayısı yolla, hər iki halda innovasiyalı təlim mühtisi şagirdlərin təlim keyfiyyətinin yüksəldilməsinə öz təsirini göstərdiyi kimi, müəllimlərin də peşə səriştəsinin artmasına təsirsiz qalmır. Müəllimlər bu prosesdə öz üzərlərində işləməklə, yenilikləri tətbiq etməklə özləri də inkişaf edir, təkmilləşirlər. Buna görə də pedaqoji prosesdə innovasiyaların tətbiqi çoxtərəfli proses olaraq həm şagirdlərə, həm də müəllimlərin özlərinə təsir etmiş olur.

Müasir dövrdə təhsildə cəmiyyətin artan tələblərinə müvafiq olaraq innovasiyalar və yeniliklər fasiləsiz olaraq həyata keçirilir. Bunlara rəğmən müəllimlərin artan tələblər qarşısında özlərini inkişaf etdirmələri artıq zəruri amilə çevrilmişdir. Hələ bütün fənlər və ixtisaslar üzrə deyil, bu il yalnız bir neçə ixtisas üzrə keçirilən MİQ imtahanlarından dörd minə yaxın müəllimin ikinci dəfə imtahanların keçə bilməmələri bu amilə daha da ciddi, hərtərəfli yanaşılmasını bir nömrəli vəzifə kimi təhsilimizə və müəllimlərin qarşısında qoyur.

Problemin aktuallığı. Təhsil mühtinin əlverişli olması məsələsi həmişə aktual mövzu olmuş və müasir şəraitdə daha da aktuallıq kəsb edir. Bu mühtinin formalaşdırılmasında peşəkar, səriştəli və yaradıcı müəllimlərin olması, tədrisdə innovasiyaların tətbiqi problemin aktuallığını daha da artırır. Bu ba-

xımdan tədqiq edilən mövzu, onun işlənmə səviyyəsi, problemin həlli istiqamətində araşdırılan məsələlər günümüzün tələbləri ilə səsleşir.

Problemin yeniliyi. Problem yenidir, ona yanaşma tərzı də yeniliyi ilə diqqəti cəlb edir. Təhsil mühitinin yüksək səviyyədə təşkili, yeniliklərin tətbiqi və onların təlim müvəffəqiyyətinin yüksəldilməsi istiqamətinə yönəldilərək bir sistem kimi reallaşdırılması, bu prosesdə yenilikçi müəllimlərin müstəsna rolunun əsaslandırılması məsələləri yeniliyi ilə seçilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalədə şərh olunan məsələlər, xüsusən təhsil mühiti, onun rolu, yaradılması yolları, bu mühitdə innovasiyaların tətbiqi, müəllimlərin bu sahədə işi, innovasiyaların tətbiqinin təlim müvəffəqiyyətini təmin edən ən mühüm amillərdən biri kimi əsaslandırılması, bunlara dair irəli sürülən fikirlər və metodika təkcə nəzəri pedaqogika üçün deyil, praktik müəllimlər üçün də faydalıdır. Məktəbdə yüksək səviyyəli müəllimlər olarsa və belə bir mühit yaradılsa müvəffəqiyyətin olacağı şəksizdir.

Ədəbiyyat:

1. İlyasov M.İ. Müasir təhsil: ənənədən innovasiyaya. -Bakı: Elm və təhsil, -2021. - 376 s.
2. Uşinski K.D. Seçilmiş pedaqoji əsərləri. -Bakı: Azər nəşr, -1953. - 314 s.
3. Печеркина, А. А. Развитие профессиональной компетентности педагога: теория и практика [Текст]: монография / А. А. Печеркина, Э. Э. Сыманюк, Е. Л. Умникова: Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург: [б.и.], 2011. – 233 с.
4. Улановская И.М. Что такое образовательная среда школы? / И.М. Улановская // Нач. шк.: плюс-минус. – 2002, № 1. – с. 3- 6.
5. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 256 с.

E-mail: museyibilyas@gmail.com
Redaksiyaya daxil olub: 18.10.2024.